

“Cởi bỏ” tư duy cũ để tái cơ cấu nông nghiệp Việt Nam

ThS. LƯƠNG ĐỨC DANH
Trưởng Đại học Hồng Đức

Mặc dù Đề án tái cơ cấu ngành nông nghiệp đã được Thủ tướng phê duyệt, nhưng theo nhiều chuyên gia, hành động này chưa đủ. Điều quan trọng là cần phải thay đổi tư duy phát triển ngành nông nghiệp Việt Nam hiện nay.

VỪA RA ĐỜI ĐÃ NHIỀU BẤT CẬP

Ngày 10/6/2013, Thủ tướng Chính phủ đã ban hành Quyết định số 899/QĐ-TTg phê duyệt Đề án tái cơ cấu ngành nông nghiệp theo hướng nâng cao giá trị gia tăng và phát triển bền vững. Mặc dù được đánh giá là có nhiều điểm mới, nhưng có thể thấy, nhiều điểm bất cập và hạn chế tại Đề án này.

Một là, Đề án chưa làm rõ vấn đề nâng cao thu nhập cho nông dân. Có thể thấy, làm thế nào để tăng thu nhập cho nông dân luôn là bài toán khó đối với các nhà quản lý. Thế nhưng, trong Đề án lại không rõ về vấn đề này.

Hiện nay, mức thu nhập bình quân của nông dân còn rất thấp. Đây được coi là lý do chính khiến tình trạng người nông dân trả đất ruộng diễn ra khá phổ biến thời gian qua. Thế nhưng, trong 16 trang của Đề án, thu nhập của người nông dân chỉ được đề cập đến một lần là “đến năm 2020, thu nhập của hộ gia đình nông thôn tăng 2,5 lần so với năm 2008”. Đề án không nói rõ là thu nhập người nông dân, mà lại ghi hộ nông dân. Bởi, nông hộ thì ít biến đổi, trong khi số người trong nông hộ thường có xu hướng tăng cùng với dân số. Vì thế, việc sử dụng hộ nông dân, thì khó đánh giá đúng thu nhập của nông dân. Hơn nữa, mặc dù Đề án được ký duyệt vào năm 2013, nhưng lại lấy mốc để tính mức tăng thu nhập là năm 2008, “lỗi thời” thu nhập đến 5 năm. Hơn nữa, mức thu nhập được đề ra trong Đề án chỉ là “so nông dân với nông dân”, chứ không so với mức bình quân chung của cả nước. Như vậy, rất dễ dự báo, đến 2020, nếu mục tiêu của Đề án hoàn thành, thì người nông dân vẫn nghèo. Bởi theo Báo cáo

đặc điểm kinh tế nông thôn Việt Nam, kết quả điều tra hộ gia đình nông thôn năm 2012 tại 12 tỉnh được Viện Nghiên cứu Quản lý Kinh tế Trung ương công bố ngày 7/8/2013, thì thu nhập của một nông dân chỉ đạt hơn 48.000 đồng/ngày, tức 1.458.000 đồng/tháng. Nếu trên cơ sở mỗi hộ 4 người thì 1 năm mỗi nông dân chỉ đạt thu nhập trung bình 4,2 triệu đồng, tương đương 200 USD. Đây cũng là thu nhập bình quân đầu người của Việt Nam trước thời kỳ đổi mới. Hiện nay, thu nhập bình quân đầu người của Việt Nam là hơn 1.600 USD/năm. Những con số này cho thấy, sự giãn cách về thu nhập nông thôn và thành thị đang rất lớn.

Hai là, vẫn chạy theo số lượng. Theo Đề án tái cơ cấu nông nghiệp, lĩnh vực trồng trọt sẽ duy trì và sử dụng linh hoạt 3,8 triệu ha diện tích đất trồng lúa để đảm bảo an ninh lương thực, sản lượng lúa năm 2020 đạt 45 triệu tấn. Tập trung cải tạo giống lúa để nâng cao năng suất, chất lượng. Việc vừa phải duy trì một diện tích trồng lúa lớn, làm 3 vụ liên tục, vẫn muốn tăng năng suất song song với tăng chất lượng... là một nhiệm vụ “quen thuộc”, gần như là một khẩu hiệu trong tất cả các đề án của ngành nông nghiệp, nhưng để hiện thực, thì... rất khó!

Năm 2012, tổng sản lượng lúa của cả nước đạt 43,7 triệu tấn, xuất khẩu 7 triệu tấn gạo tương đương 14 triệu tấn lúa - dư thừa so với tiêu dùng trong nước. Trước thực tế đó, nhưng năm 2013, năm Đề án được phê duyệt vẫn nhấn mạnh việc tiếp tục tăng sản lượng lúa lên 45 triệu tấn vào năm 2020, song song với việc mở rộng diện tích trồng bắp để giải quyết vấn đề nguyên liệu thức ăn chăn nuôi. Điều này là bất khả thi, vì hiện nay, rất nhiều chuyên gia có chung nhận định, diện tích gieo trồng, năng suất, sản lượng lúa của Việt Nam mấy năm gần đây đã kịch trần.

CẦN THAY ĐỔI TƯ DUY

Quay ngược lại quá khứ, Đại hội lần thứ VI của Đảng, đã chủ trương đổi mới toàn diện đất nước đã làm thay đổi rất sâu sắc cấu trúc kinh tế, thể chế và tổ chức của ngành nông nghiệp.

Thời kỳ bắt đầu đổi mới, trong bối cảnh dân đói, thiếu

hành chính, mà bằng các hợp đồng kinh tế. Từ đó, tạo chỗ dựa cho nông dân phát triển nghề của mình.

Thứ hai, xác định lại vai trò của Nhà nước trong quá trình tái cơ cấu. Nhà nước phải tính ra chiến lược lâu dài, xác định được cây, con nào là mũi nhọn rồi mới huy động toàn lực phát triển nó. Tức là đề ra chiến lược, Nhà nước cần có giải pháp để thực hiện được chiến lược cho tốt.

Nhà nước cũng nhìn nhận lại chuyện trồng cây gì, nuôi con gì? Theo tính toán của nguyên Phó Thủ tướng Nguyễn Công Tân, nước ta chỉ cần 7,7 triệu ha đất gieo trồng lúa, trong đó chuyển ít nhất 2 triệu ha đất này sang trồng cây khác, còn 5,7 triệu ha gieo trồng lúa, sau này sẽ giảm thêm nữa. Số đất 2 triệu ha chuyển sang cây trồng khác, có thể trồng ngay cây ngô và nguyên liệu cho ngành thức ăn chăn nuôi để phát triển ngành chăn nuôi nước nhà. Từ đó, nâng cao sức cạnh tranh ngành chăn nuôi, giảm nguyên liệu nhập khẩu của ngành thức ăn chăn nuôi.

Bên cạnh đó, cũng cần phát triển chăn nuôi, thủy sản và lâm nghiệp với hướng mới, theo đó, phải lấy tiêu chí quan trọng nhất là doanh thu trên mỗi hecta phải lớn và nông dân phải có lãi.

Đồng thời phải gấp rút hình thành hệ thống tiêu chuẩn, các phòng kiểm nghiệm đánh giá chất lượng sản phẩm nông sản. Nhà nước nên chủ động kiểm soát chặt các vùng sản xuất an toàn dịch bệnh, để tạo ra hàng hóa nông sản sạch. Đây là điều cần thiết đầu tiên để nông sản Việt Nam tham gia vào chuỗi giá trị nông sản toàn cầu.

Cấu trúc lại nền sản xuất nông nghiệp theo hướng gắn chặt sản xuất với thị trường, trên cơ sở phát huy tối đa các

Tái cơ cấu nông nghiệp để giúp nông dân "sống khỏe" với ruộng đồng

lợi thế so sánh vùng, địa phương. Tăng cường liên kết quốc tế trong sản xuất và xuất khẩu giúp cho nông sản Việt Nam tham gia ngày một sâu rộng vào chuỗi giá trị nông sản toàn cầu.

Thứ ba, cần đầu tư hơn nữa cho nghiên cứu và ứng dụng khoa học vào ngành nông nghiệp. Theo GS, TS. Bùi Chí Bửu, một trong những vấn đề cần đổi mới trong tư duy là đầu tư cho khoa học vào ngành nông nghiệp hiện nay quá kém, mới chỉ khoảng 0,15% tổng chi cho khoa học của Nhà nước. Bình quân đầu tư cho khoa học nông nghiệp của Việt Nam hiện chỉ có 6 USD/ha/năm, trong khi Hàn Quốc cao gấp 50 lần, Thái Lan gấp 10 lần và Philippines gấp 7 lần. Ở Đài Loan, chỉ một viện nghiên cứu rau, kinh phí đầu tư mỗi năm là 20 triệu USD. Thế nhưng, cả ngành nông nghiệp của Việt Nam mỗi năm chỉ có 30 triệu USD đầu tư cho nghiên cứu khoa học (Chí Nhân, 2013). Trong khi để đáp ứng nhu cầu nâng cao giá trị gia tăng, tăng thu nhập trên 1 ha, yêu cầu phải tìm ra những giống lúa ngon, có chất lượng tốt đang trở nên cấp thiết. Vì thế, thời gian tới, cần tăng đầu tư cho khoa học. Nguồn vốn cho khoa học có thể là do Nhà nước bỏ một phần, một phần huy động từ doanh nghiệp và tư nhân. □

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Thủ tướng Chính phủ (2013). *Quyết định số 899/QĐ-TTg, ngày 10/6/2013 phê duyệt Đề án tái cơ cấu ngành nông nghiệp theo hướng nâng cao giá trị gia tăng và phát triển bền vững*
2. Bộ Nông nghiệp và Phát triển nông thôn (2013). *Báo cáo tổng kết ngành nông nghiệp năm 2013*
3. Vương Đình Huệ (2014). *Tái cơ cấu nền nông nghiệp nước ta hiện nay*, truy cập từ <http://www.tapchiconsan.org.vn/Home/Quan-triet-thuc-hien-nghi-quyet-dai-hoi-dang-XI/2014/25956/Tai-co-cau-nganh-nong-nghiep-nuoc-ta-hien-nay.aspx>
4. Xuân Thân (2013). *Sản xuất gạo: "Chỉ cần đủ ăn và dư 20% để phòng bất trắc"*, truy cập từ <http://vov.vn/Kinh-te/San-xuat-gao-Chi-can-du-an-va-du-20-de-phong-bat-trac/284061.vov>
5. Chí Nhân (2013). *Đề án tái cơ cấu nông nghiệp: Cần hợp tác sản xuất với quy mô lớn*, truy cập từ <http://www.thanhnien.com.vn/pages/20130905/de-an-tai-co-cau-nong-nghiep-can-hop-tac-san-xuat-voi-quy-mo-lon.aspx>

ăn, các nhà hoạch định chính sách từ Trung ương đến địa phương đều hướng vào số lượng để giải quyết cái ăn. Các nhà khoa học cũng bị tác động bởi tư duy số lượng, phải làm ra những giống lúa mang lại năng suất cao nhất, chưa quan tâm đến “ngon”, chất lượng sản phẩm.

Đầu tư nông nghiệp tập trung cho thủy lợi, cho cây lương thực và chủ yếu là cây lúa. Sản xuất hộ quy mô nhỏ đã có tác động tích cực, bởi người nông dân nhìn rõ phần lợi ích của mình. Trong thời điểm ấy, việc thực hiện Khoán 10, giao đất cho hộ nông dân đã tạo ra một cú hích rất lớn về mặt chính sách, chưa bàn đến khoa học hay đầu tư.

Thế nhưng, đến nay, bối cảnh đã hoàn toàn khác biệt. Việt Nam hiện mỗi năm xuất khẩu tới 30% sản lượng gạo, trên 90% cà phê, khoảng 80%-90% điều và hồ tiêu... Nền nông nghiệp Việt Nam đang rất mở, phụ thuộc nhiều vào nhu cầu thị trường xuất khẩu, đòi hỏi sản xuất quy mô lớn hơn, hàng hóa có chất lượng cao hơn, độ đồng đều của sản phẩm tốt hơn.

Như vậy, nền nông nghiệp bây giờ không phải tính mấy tấn/ha như trước kia nữa, mà phải tính bao nhiêu tiền/ha. Sản xuất quy mô nhỏ không còn thích ứng vì chi phí sản xuất quá cao, không đáp ứng được những yêu cầu ngày càng khắt khe của xuất khẩu. Song, đáng buồn là “tư duy số lượng” tồn tại từ trước Đổi mới đến nay vẫn chưa thay đổi kịp.

Tư duy chậm đổi thay dẫn tới hệ lụy tăng trưởng của ngành nông nghiệp những năm gần đây giảm sút đáng ngại. Theo Bộ Nông nghiệp và Phát triển nông thôn, tốc độ tăng GDP nông nghiệp giai đoạn 1995-2000 đạt 4%/năm, giảm xuống còn 3,83%/năm trong giai đoạn 2001-2005 và 3,4%/năm trong giai đoạn 2006-2011. Tỷ lệ giá trị gia tăng so với tổng giá trị sản xuất nông nghiệp cũng có xu hướng giảm, từ 66,35% năm 2000 xuống 57,6% năm 2011 (theo giá thực tế) và 45,6% năm 2000 xuống 38,3% năm 2011 (theo giá so sánh). Tốc độ tăng trưởng ngành nông nghiệp trong 2 năm 2012-2013 đạt 2,67%-3%.

Đặc biệt, thu nhập người nông dân vừa kém, vừa bấp bênh. Chính vì vậy, hiện tượng nông dân bỏ ruộng cũng trở nên phổ biến hơn bao giờ hết. Theo báo cáo

“Trước đây, nước ta có tới 4 thập kỷ đói triển miên, những năm đó toàn phải nhập khẩu gạo, nên từ nhà lãnh đạo đến nông dân đều lo thiếu gạo. Vì vậy, Đảng, Nhà nước ta đã tập trung phát triển nông nghiệp, sau Nghị quyết 10 (Nghị quyết số 10-NQ/TW của Bộ Chính trị về đổi mới quản lý kinh tế nông nghiệp, ngày 5/4/1988), là phát triển sản xuất toàn diện, lấy trực trung tâm là phát triển lúa gạo. Coi đó là bảo bối về an ninh lương thực để ổn định và phát triển đất nước.

Tư duy cứng nhắc như vậy đã làm cho chúng ta xây dựng cơ cấu sản xuất nông nghiệp kém hiệu quả. Bây giờ cần phải nhìn nhận, đánh giá lại!”

Nguyên Phó Thủ tướng Nguyễn Công Tạn (Theo Xuân Thân, 2013)

của Bộ Nông nghiệp và Phát triển nông thôn, tính đến tháng 11/2013 ghi nhận có 3.407 hộ ở 9 tỉnh trả lại 443,15 ha và 42.785 hộ ở 21 tỉnh bỏ ruộng hoang với tổng số 6.883,92 ha.

Nếu nhìn theo góc tích cực, có thể thấy, việc bỏ ruộng không hoàn toàn là xấu. Quy luật chuyển dịch lao động trong xu hướng công nghiệp hóa, hiện đại hóa đất nước sẽ dẫn đến nông dân làm ruộng ngày càng ít đi. Rất nhiều lao động nông nghiệp sẽ chuyển sang làm dịch vụ, công nghiệp... Khi đó, phần ruộng họ để lại sẽ mở ra cơ hội giao cho người làm nông nghiệp giỏi, có năng lực đầu tư để nâng cao năng suất đất, làm giàu từ nông nghiệp. Nhưng, hiện tượng người dân bỏ ruộng có thể lại xuất phát từ những nguyên nhân tiêu cực khác do làm ruộng luôn bị lỗ, mà chưa thể chuyển đổi sang làm những việc phi nông nghiệp. Đó mới là mối nguy hiện nay!

SONG, THAY ĐỔI THẾ NÀO?

Rõ ràng, những bất cập của ngành nông nghiệp Việt Nam không phải là do ruộng đồng và người nông dân, mà là do tư duy quản lý, điều hành; do cách thức làm nông nghiệp không còn hợp thời. Vì thế, tái cơ cấu nông nghiệp là cấp bách, nhưng phải biết bắt đầu từ đâu để đạt đến đâu, làm gì và làm như thế nào để phát triển bền vững? “Lối thoát” đã được chỉ ra rằng, tái cơ cấu nông nghiệp phải bắt đầu từ tư duy nhà quản lý nông nghiệp. Nhà nước phải tạo ra động lực mới để đánh thức tiềm năng từ ruộng đồng, kích thích sức dân.

Theo chúng tôi, để tái cơ cấu nông nghiệp thành công cần thực hiện các biện pháp cụ thể sau:

Thứ nhất, xây dựng bộ “3 chân kiềng” vững chắc cho nông nghiệp. Kinh nghiệm thế giới cho thấy, các nước thành công là do họ tạo ra được bộ “3 chân kiềng” là: (1) Tạo ra những hộ nông dân sản xuất hàng hóa lớn, thông qua việc giúp nông dân tích tụ ruộng đất lâu dài; (2) Phải có hợp tác xã dịch vụ kiểu mới do nông dân góp vốn lập ra, để lo đầu vào, đầu ra của sản xuất; (3) Tổ chức hợp tác xã tín dụng nông thôn do nông dân góp vốn lập ra để đáp ứng nhu cầu vốn của chính nông dân, lãi thu được lại chia cho nông dân.

Cả 3 yếu tố “chân kiềng” này cộng lại, rồi liên kết với doanh nghiệp chế biến, tiêu thụ..., không phải bằng kênh